4

136 (3

Этнографиялык материа

Жыйнаган: Мураталиев М.

ПАПКА
ДЛЯ
БУМАГ

Мазмуну

	Бети
1. Талас обл. Буденный району боюнча жыйналган жазылган диалектологиялык жана этнографиялык материалдар.	1-50.

Жыйнаган: М. Мураталиев.

1946-жыл.

Инв. [344] 136

СКОРОСШИВАТЕЛЬ

ДЕЛО №

/год/

ХРАНИТЬ ______ ЛЕТ

Инв. (344) 136

Институт языка, литературы и истории
ОТДЕЛ РУКОПИСЕЙ
Инв. № 344
стр. 50 1980
Кирг. ФАН СССР гор. Фрунзе

Мазмуну

Институт языка, литературы и истории
ОТДЕЛ [redacted]
Инв. № 136
50 стр. 1991
Кирг. ФАН СССР гор. Фрунзе

бети

1. Талас обл. Буденный району боюнча жыйналган жазылмас диалектологиялык жана этнографиялык материалдар. 1-50.

Жыйнаган: М. Мураталиев.

1946 жыл.

Институт языка, литературы и истории
ОТДЕЛ РУКОПИСЕЙ
Инв. № 344.
стр. 50
Кир. ФАН СССР гор. Фрунзе

(28)

Талас обл.

Будённый району боюнча
жыйналып жазылган
диалектологиялык жана
этнографиялык материалдар.
Жыйноочу М. Мураталиев.

1946 г.

Институт языка, литературы и истории
ОТДЕЛ РУКОПИСЕЙ
Инв. № 736
50 стр. 1981 г.
Кир. ФАН СССР гор. Фрунзе

1. Мал оорулары жана [illegible] жолдору

<u>Эшматов Кочор (83 жашта)</u>
сабатсыз. Талас обл. Үч-Эмчек
селсоветинин „Өрнөк" колхозу Будённый
районундагы адамы. (Эч кайда болгон эмес).

<u>Кыргызча мал ооруларынын
аттарын жана ал оорулардын айык-
тыруу жолдору</u>

I <u>Жылкы оорулары.</u>

Чылкыда бир нече түрлүү оорулар болот.
Ал оорулар төмөнкүлөр:

1) <u>Тели</u> - бул оруу чаман чымылдоодон
байтда болот чана эң чучуштув
оруу. Бул орууда үч түрү бар.

а) <u>Карама тели</u> - Карама тели болгон
учурда оры-бери айланат берет
чана эки капталын карап берет.

б) <u>Нес тели</u> - Нес тели болгон чылкы
башын черге салып, байпак таштап,
салбыраңкы туруптан чаңдрап турат.

в) <u>Чиңди тели</u> - чиңди тели болсо эки
эки таноосунан чым чыгат.

Тели оруусун Кыргызча окуп,
түкүрүп айыктырат, же ~~чу~~ чычкан
түтүтсө, ошонун чайтасына айгат.

2) <u>Шаталак</u> – шаталак оруу колундо
шамал чен чегиндишинен байда боло
бул оруунун алдын алуу учун,
анан бир гумбоштон, ойдо-шамал
гапткан түрдөшүп, ошондой менен
катар тургунан кыйгас көп менен
кал алат, ал тургунан чакыргыс
кесип ташташса ошондо айгал
бул оруунун түркөрү жок.

3. <u>Ак баш</u> – бул оруу ысык-суук
кептеңгенден байда болот.
Мунун алдын алуу учун <u>акбаш</u>
чапкан чарын чапкан. Ошондо
шамал кандай чок болот.

4. <u>Сар голко</u> – бул оруу ашта
арасынан кептеңдикинен гана
байдан болот. Мунун алдын алуу
учун түшкө буудай салып буруш
керек. Ошондо ал баш оңуп кал
не айтылган кеткен. Башка дары
жок.

5. <u>Кан тужув</u> – бул орувдуң болушку оқот. Чемге абдан тыйгусун суув ичирип, бир топ черге ынгдам бастарып кытсаң, еге аксап калат. Ошаду кан тушкан деэр. Мону аттандырув үчүн Чекесинден че будундан кан алат.

6. <u>Маңка</u> – будагы ыскак-суувуктан байда болот. Бул орув өтө чугуш-тув болот. Мону аттандырув үчүн мурдунда ув кырганча өстүрөт. Ал бесети куйдурун чибирет. Че темир тикседи илет, че сотот (алкымнанан)

7. <u>Кыргалгы</u> – Бул орув даган ыскак-суувук кестеңзен болот. Кыргалгымы тамекки мелек чуса айгат, че Насвайдынан кулун сакса айгат.

8. <u>Те:ңги</u> – сийдиги тотуп болган орууду те:ңги деэр. Мону ең бир аттандырув чок чок.

9. Маадем – чалкаланып бутноо
батуда чара (курт) чыгат, бул
оорувду балык мынан атап-
таарат.

10 Туба – бул оорув кулунда
болот. Кӧлтӧгу бутуга неке
бул оорувду тараптаара (кон-тош)
салып атап-таарат.

Уй оорулары

1. Уй олоот, ие кара сан оорувы.
Бул оорув туга небегендигинен
батуда болот. Атанып оорувга
ем дава чок.

2. Ижилбик – бу дагаа туйгу убагын-
да небегендигинен батуда болот.
Карачакардаги атып батуга
бура кӧгӧ марал тӧбу дары
чедет.

3. Ак өкпө - бу оорув өнкөсүндөө
курчатат, буга дагы КӦКӦ
нарас дары жешет. Башка
дагы чок.

4. Шарк - бул оорув үйдүн бүтү-
нүн да, о:сүнүн да курчатат.
Бул оорув топраклардан менен
тусуту сакып айыктыраат,
башка дары чок.

5 Котур - үйдүн үстү башы
чара болуп кетсе, аны котур,
че үй котуру дейбиз. Мунун
катмак мал сыйпап айыктыраат.

Кой оорулары

Койдо дагы бир топ лаңдар бар.

1. Тоголок оорусу чача дагы
Тамарама, алас оорусу бар.
Ичинде чечов бир түрлүү болот.
Бул оорудуп чечöв тепе чачтан
кунун бутда болот. Кыраз болосу
мүнүн эт-айыктыра албайт.

2. Бул оорувы — бул оорув кадимки ~~эле~~ эле адамдагы котуру сыяктанган чора болот.
Муну котуру чакырыштай турган гана айтат, андан башка дава жок. Азыр муну кырганынан мененек гана сатып кетирген шашып чуркушат.

3. Көнтөк — бу дагы котуруунун ~~эле~~ бир түрү. Кыргыздар муну көк тамекинин куйгун салат, же көк тамекинин оозу менен чыбык атылгытырышат.
Башка дары жок.

4. Аксак — бул оорув тутактан, же сазак кармоот. Тутактан болгон аксакка таранпаган дары болот. Тубадан болгон аксакка кыргызда дары жок. Аксак болувунун себеби эле бул:

Кундуга ото чаңнаг болсо,
койдуҥ тыштактары чуҥгушкыйлак,
билдирбейин кеткен, шүдүрүнди
кӧп болсо дагы чыҥдыйдай болот.
Чыҥдаган каштактарында
саласы кара болот. Осомду
мынан бирге алсын.

Эки ӧӧрусу

Эчкиде кой оорузынан башкада
(артык) бир тала оорут туруган
оорузу болот. Башка ооруларды
кайдудукту кандый болсо, дал ошолор
сыштакчылу. Ал артык баш
оорузу кара ӧнгӧ дейт. Буга
кармагандар эч бир дары
таба алынбайт.

Кара-ӧнгӧ мынан оорыган
эчки эч качан тал
болбойт, анаң ошо салаат
эле сатып чекенден башка
... чок.

башка о:рулары кайдукту
кайдай болор, чал о шолор сыгана

Тöö оорулары

башка малга карагамда төө деген малда оорувдыҥ түрлөрү анчалык көп емес, анткени-ал кычтуу чакдык емеди.

1. Котур. бул оорув өскүрүв-чубукчак болот. буга кыргыздар еч бир дары таба албаты. ачар ойгаот кижилери. Карболко мынан айлак-тырып чурушот. Эмдиге ого ада чакшы дары акшоды.

2. Ак öпкö — бул оорув дагы еле өскүрүв-чубукчак болот. кыргыздар бул оорувга дагы кöгö малак чобук колдонушат. башка дары чок.

3. <u>Ёлмош тайув</u>

Бул оруу <u>тöйбгö</u> чатка чилдеде батган болот. Öпкöдöн кармайт. Буга кыргызча дары жок.

<u>Эскертүү:</u>

Жогоруда жазылган мал ооруларынын түрлөрү жана алардан кыргызча айыктыруу жолдору Кочкор аксакалдардан башка жана дагы Алиев Сутунбай (57 жашта) Буденный районунун Үч-Эмгек селсоветине караштуу „Пионер" колхозунун адамы.
Буденный районуна караштуу Кара-Ой селсоветинин Чкалов колхозунун мүчөсү Жунушбаев, Батырбаев колдошторунан толуктоолор жазылган.

Фалне башында кайы сатнак разым эмес

А. Куюнов (62 жашта) айткан.
Өзүнчө эгин экен отурган.
Көп учурда кооптуулук менен
кесип калган. Азыр бүгүнкү
районунда отурат. (каргадан жакшы билет)

„Фалне башында кайы сатнак разым эмес" деген сөздүн жалганы[ш]
башканда: эгер фалне башканда
кооп сакта отурган болсо, ар ким
кооп сатып жетпейт деп эле
келе беришет. Өзүбүздө бир
ирим бар, ал ирим мындай:

эгер бакчаны баккан кишиден
башка киши аралап, же мышыкты
көрүп ыркыраса, ал коопту
башкалар кочор болот, ошондуктан
баккан кишинин өзү гана
көрүш керек. Эгиндерде
кооп сактап алайын дешип барып,
ар ким келе берет да, алардын
коогу учуру кирет. Ошондуктан
коопту фалне базарда эч убакта
сатпайт.

Кыргызча өлчөмдөрдүн аттары

1. батман = 12 пуд
2. чаік = 6 пудов
3. басери = 3 пудов
4. бут = 1 пудов
5. чейрек = 8 фунт
6. кадак = фунт
7. Ашмышык = 1/4 фунт.

Бул ар бир карыйдан сурап алып жазылды. Мындан башка аттарын билишпейт. Буденовкит рабочийлардан жазылды.

Кыргызча кудалашуу жана анын жолдору

Кудалашуунун бир нече түрү бар.

1. <u>Бай куда</u> — жакшы сыйлашкан
эки кишинин экөөнүн тең аталары
бир урууда башкоруучу болсо, ошол
эки киши аталдары тороптон элекиге
эле кудалашып калышат.
муну бай куда дешет.

2. <u>Күч куда</u> — кембагал адам
малы жок болгондуктан;
калың берип аял алууга күчү
жетпейт. Ошондуктан ошонун
күчүнө салып аял алыш
үчүн; касатуб ошу салтактагыан бир
кедейлер: кишиге барып
көп жылдар бекер кызмат
кылып берип кийин аялды алууга
кутулушат. егер а киши макул
болсо, ошо кишиге малай болуп
жүрүп кийин алат. муну
күч куда деп айтат.

3. Мындан башка <u>бай куда</u>,
<u>орто куда</u>, <u>кедей куда</u>
деген болот.

тап куда үчүн бир мисал
ачыктап беребиз. Илгери ушул
жерде Карабаш, Кызылбаш деген
өтө атактуу эки бай болгон.
Ал экөө оторундагы жаткан бир
кашка адамдар экен, балдары жок
болду. Карабаш Кызылбаштын
кызына куда түштү.
Биринчи жолу каада жылкы,
100 кой, бир төө, соғумга бир
баштан алып, көп киши менен
барышты. Алар кайтканда
Кызылбаш Карабашка жана
анын жолдошторуна кошумча
берген кийит кийгизип жана
. Нечекит акчасынан 2000
сом берип жөнөтүштү.
Кудалашкан адамдардан кийин
алдыңда карата бир-бирин
[illegible] [illegible]. Биринчи
жолу бала атасы кыз атасы
[illegible]. Кийит тогуз
алып, Кийит жолдошторуна

е!рчитке барады. Анда бир тон
кӱӱн отурып таласала курушкан.
Кутов качарда кол алтасы
барган Кутовтыҥ чана алып
чолдошторыла келип келгенин
чолоотос.
Бир кече чолду Кутовтоҥ барган
чак келип, ӱ!л алтасы келишкен
ап келиш ӱчӱн качышкан.
Алтанга отурган малалы качуда
Кудай башкалсын Кутовтыҥ чана
алып чолдошторыла е!чиптен
чолощат. Кутов алтынга
чакыла качарда чолдошторы
малын итушуп кагаат да,
баш каларга кол алтасыла
барып итушушот. Кутовтыҥ
чеҥдеери Кутовко келишкен
е!чиптен келтет. Баргада
Кутов, кол ка итигилген ӱйго
кирет. Чеҥеери Кутов
чолдоштордоҥ чеҥитой сурап
каткыл башталат. Анар
кандай барган Чеҥдеетана

беришет. Шеше тат учун
согум да кандан барат. Каштал
корсотуш учун, ... сакар учун
Өтүк чечер учун деп сурашат.
Андан башка дагы бир тон
... дагы отто эле
кон. Егер шешелери калтандба
калышса, каштал кутовдун
үстүнө ал келбей койшат.
Ал Кутов учун ото уят иш
болот. Ошондуктан шешелери
... кирүүгө ...шат.
Кутов келгенче ал кыз
кыз отуп болот. Кыз отуодуу
башов учун ото ... атанда
колот. Отуода ...
ше ... болуп бара ...
ал атан ... ...
... бар. Егер кыз ото
шаш болсо 4-5 жылга ...
Кутовлон шуро берет.
Акыркыда кыз ...
... кандa ... ...
Кудасы ... келген

кижилерге, куда-кудагайына,
Кутов, Кутов чоодош торуна
Китаиб Китписет. Кайа менен
Кутов учун ак орго тигилип,
бордык Ҽачуалгаларгы ...,
тоолоочу чурткаалдорды менен
тавгы арытып чаалтаат.
Öтö бай, малап болсо,
кул-кулу менен бирге. 7
чала кыска. шокло Китписет
Койсты устаргы енеси,
чеңелери, Койстанын еңе,
еңдиндери чала чоодоштор
Койсты кошун горушшат.

Кыс чöлöгöндö алып
ели, уч чеңелери кошо
барышат. себеби кыс
чолдо ыйлап алтаан овун
тыжып кайбас учун чаала
Кыстын четтигин урталсун
учун барышат.

өзөгү кезек бирге, агардаш,
мындезаа, Кекин боргаандаш
китип, Кекинди Корголу
Кенгес аталдорга, Көштөргө
алгыргаан Корулдуктарга
тарапталышат. Кекин боргаан-
даш китип, анаа астатып
тышкыркен оргого кирет.
Чочка чачат. Кекиндин
Катыатасы тарабаннан
кесе шаткан кекиндин алда-
нан көкмöру тартыгын да
чачат. Кекин кедери
мекен кекиндин корчга
мат Көрмаштык, шаш
шагыт очко кирет. (тушкырып)
Андан китинга Кашогого
атургазат. Катыбысы, Катыатасы
бат, щетишитуб болсо,
кекин Кашогоодо кочко
четин ес мерее Кажбат
олтура берет, егер Начар
болсо бир шымача олтургуп

эне эчке корукун, үй
[illegible]матасына киргизет.
Келиндин бети ачкыча
баштагандан кийин кайна-
тасы отко киргизип алат.
(Оз үйүнө).

Айткан
Жунушалиева Асылкан (53 жашта)
жана Алимбаев Байтурбай (63 жашта)
экөө этек сабагыч.

Будённый районундагы
Кара-Ой сельсоветиндеги
Чкалов колхозундагы жүгөсү.

Кыргызча тамак-тардын аттары.

а) сүттөн түрлөрү жана андан чыккан тамактар:

1. сүт.
2. Айран.
3. Жууурат. (катыгын [illegible] алынбай жана суу кошулбай [illegible])
4. Чалап (айранга суу кошуп чайкап [illegible])
5. Быштак (ширеген сүттү кайнат-канда чыгат)

6. эжигей (уюган сүттү кайнатып чыгарат)

7 сүзмө

8 курут (туздаган жана катырылган курут)

9 ууз (жаңы туугаи уйдун сүтүнөн жасалат)

10 кымыз (жылкынын сүтүнөн жасалат)

а) ат кымыз

б уй кымыз

11. саамал

12 чобурчак (кымызга [illegible] сүтүн кошуп чайкайт)

13. кошкон курут (эжигей, курут, чөбөгөзөн туурайт)

~~[illegible]~~

~~14.~~ Май

14. сары май

15 катмак май (сүттүн чети)

16 бал катмак (жаңы [illegible] сүтүнүн четинен азгана катылганын айта[illegible]

17 чөбөгө ([illegible] = [illegible])

18 кошкон май (май, тару, бал, катмактан туурайт)

19. беш бармак

20. Кулчостаб

21. Кисне (шталаштынгтарга кискеа
кёмо:)

22. сорно-шорно.

23. ак серке (сорного адрак кошулат)

24. Кара доос (сорного журдаг суу кошо

25. болбал (нёонгё мяя, мандаш из какаш
из майала сакып болшурат)

26. Курдак

27. шашкыбиг

28. соуак.

29. Кутнак

30. Каспытанка

31. журка

32. Канаша (шталаштынга
хавалы)

33. Комоч (курго коом болшарат)

34. Комоч козак (комоч козакка
болшарган медрал
айтчат) =

= шастыныктарга шланашка.

35. Майтылгач

36. боорсок
37. нан (казанга [illegible] аталат)
38. [illegible] ([illegible])
39. копчурмо (ачыткан сүтүнөн болгон катыкка копчурат)

40. [illegible] (кооз, сүтү, бал, катмакчтан [illegible])
41. талкан
42. май талкан
43. бозо
44. максым
45. жарма
46. көжө
47. [illegible] (ачытылган)
48. көчө (буудай, же арпаны кууруп кайнатат)
49. куруч
50. [illegible]
51. чай

52. Кудурука чаб (углу мадга кудуруп, сурга сут кожур катканадат.

Идиштерниң аттары

Кадар, тулга, комуч кадар,
чайнык, чайгак, тевевак, чашкы,
кесе, паасын, чолаганчак,
чара, сузгу, чакы, чолек,
сузуч, тастаргаш, чаазуд,
кулгаак, кол аарчы, суулуг,
хуз аарчы, элиг, дагра, аяк,
аяк кап, кашык. хоокор, хава,
баш кыч, саннаар. кап,
кудуруп, баштыыг, ыкыыг, сандайыг,
кыргыыл, чанаг, сенг, сенгбеелиг,
~~[illegible]~~ кудургуг, тудиттиг, каргаш,
бычак, шааш-шар баги, (маки)
калкыр, хууж шаар

Ачыган тывылышы чет албатт
эмезиң го? Бышталы макдап
мени меңле эң кастан
аралаштырып бöлгö кудуп
болушпайт. Казакка чука
чатып быштырган Каңдай
чаваны деп биз. Биздиң
элдиң ачы ар дадын эле
мурöр болот. Ак салтан
адам эң бир мал тапбайт.
Бышталы сусамырда
Кöк мору тартувды тыйды.
Чатпавдып чову чиңу учурда
Кöкмöк багуп тöшöгуп
турган учур. Куш кижиле
кöтöрушкöнде дагага овадолу
салып, кымыжы чатпас,
[illegible] [illegible] сутпöк

топ-топ болуп калмакты
ичин олтурсак бир жолку
120.

„Талас" деген сөздүн
чыгышы жөнүндө

Исаев Берикбай менен
аңгеме. (67 жашта) мурунку
Буденный району, Үч-Эмчек
сельсоветинин Карашоору большевик
колхозунан. сабатсыз.

Карыялардан ~~айт~~ айтуунда
карагаңда Талас илгери
өтө жердин жакшысы экен.
Адамга да, малга да өтө
жай имиш. А кийин
Кыргыздар, Казактар
бир жерде отурушабай
эле кай жер жакшы болсо,

ошо черге көчүп барган
чайловзу эгеен. Макса,
ошо үчүрда ендиие кобу
балапка көчүп келишчи
эгеен. Албатта, ендиие
барыси еке көчүп келип
көшо берсе чат четиш-
битта. Ошенбитип
ендер урув-урувча бөлүнүп
алып, чат-чат бөлүшүп
чавыша кетчи эгеен.
Чавышувду себеви эне
күчтүг урув күчү чок
енди балапталл андан
чыгарув болган.

Бага бөле мынддай
сөс бар: „Өлганыңдаа
калганның чете карнүк
балапка„ - деген.

буга карагандa да ар ким
еле кене бирген ашытты ко?
мына ушуга вайгарып
Талас деген соз талаш
деген соз (талашув) деген
созтан чыккан дешет.
севеш цер талашканда.

балам, агыр карып
калган кис. Цаш кезтен
тартып мергенчилик
кылдым. Бир товдан екинчи
товга чыгып мергенчилик
кылдым. А кеште еч кандай
чаргав деген нерсе цок
еке. Агыр ушу церге
ат ичип келгенче да
чарзап кандым. Бу мына
балам. Мындан башка ерке

жиниде чок. Мунку
чакан окуйт дек, чачы
түмөн болсо да Кисел-Кызтага
кыздамыштовго чиверип
чатат. Чачы түмөндорду
чивербейт деп уктуум.
Чоймогда балам чач.
Өзүндүктөө сексевит-
тен чачыны караштырып
чачы түмөн болсо,
баландын калтырып калсам,
деген от менен чала
келдим. Агар увактысы
коп болсо, дагы бир
сүйлошчок чакшы болор
эле. Туугандар сексевит
чок эгеп. Өзүм чака
дагы барганым келип турат.

Бубумэдэр чала асаш
аттари

Кетмен, курек, орак,
балта, аташкурак,
сепилкеч не тепке,
туш кийме, оводо,
~~чич~~ чурпкан, тошак,
кошого, шетшел, чаешташ
укок, сандак, боштек не
кондокош, такта не чук
такта, чук чаткыч,
оро киме, ала кийме, алто-
кан, зонтандак не кошо-
кийим, чатзамак,
дорбоччук не оводо.

бешмат, занак, курмо, ~~беш~~
бешмант, ичик, тон,
чекмтке, котлок, ~~з~~ зипыпана

шаан, даңбаа, батпак,
кениг, ма:си, кожоч,
чач уштук, чоокко, чолку,
еневек, чо:лук, е:чалгач че
е:к алмаа, тарымна, чочбак,
китпе енечек, чач ушту-
кошкан, шатал, бачаты,
теве-шаа, каннак, тону,
ме:ниг, тоунак, кур,
башкачыл, чеаңгу, куйтушка,
комонгчук, чугаа, накыто,
чалбаар, тыжаныкы, оо-ойенту
ченгниг, теңдиг, е:р, ичмек,
каанчыга, куркутук,
оңарчак, корного, сагандрак
укуук, чеке: кӧгӧө,
аркаа, чин, кезик, кочар-
ло, мамаа, акыр, чем-
башталк. кӧвӧӧк, бишкак,

Канаттуулар

шумкар, бүркүт, ителги
чаргы, куш, кайчыр (таласта...
кулаа:лы, үкү, чымчык, чапалак
үкү, ушкур, сагызган,
кекилик, чил, бодоно,
кыргоо:л, боосток, аңыр, тоодак,
өрдөк, карга, чөкө та:н,
каз, кара боо:р, чулдук,
турумтай, чакылдак чымчык,
үпү, көгүчкөн, бактек,
күкүк, булбул, кара торгой,
торгой, балта чукуп,
ечки марак, ак чардак,
куу: чабалекей, тартар,
карчыга, турна, безбелдек,
тарлангач, кутукө, Тагалжын
ителгик, будуйук, короолу,
чырак,

Таласталыктардын говору боюнча жазылды.

Кыргыз үйүнүн составдары

Карагулова Калипат 49 жашта
Будёновка районундагы Чүйдө
турат. Уч-Эмчек селсоветиндеги
Карашаттагы „Өрнөк" колхозундагы
жумушчу.

Бул үй илгеркиче болук
эмес, ошондой болсо да
билгенибизди айтып беребиз.
Эң чоң үй алты канат болот,
аны чоң үй деп коёт.
Андан башка да сегиз, он
үй дегендер болот.
Алты канат деген бир алты
керегеден турат.
Андан башка увуктары
болот.

тӱндӱк дегени де бар.
Тӱндӱк ӧдӧгӱ ӧтӱре, тӱӱре
кайулган уугачтарды
чаҥарак дейбис. Кирип
чыга отурган эжиктеги ӧтӱре
катулган уугачтар босого
дейт, ӱстӱндегизин маҥдайга
дейт, экки уагалдагазын
таалтак деп ээзе катат.
Чер босого менен маҥдайга-
га саттылат. Чыгышардан
бардыгазын чабдун эжиги
дейилет. Чыбыкта
чыбык тӧнӧгӧ болот.
Чаана экиден бову бар.
Чӧдӧн экки чӧӧ, чечги
бар.

төрт түвүрдүгү болот,
ар бир түвүрдүгүндө
эшиден бову бар.
Эки чеңгитто үч–үчтөй
ашташ бову бар болот.
Сырттан [illegible] курчаган
чийден Кайчов дейт.
Керегенин башына
тартылган баш чалгыч
деген болот. Ал сайма
болот. Ар бир уугунда
эки чоң калак [illegible]
бар. Түндүктөв деген
түндүгүнтү чайк кайто
[illegible] төрт чарчы
[illegible] бар, [illegible] төрт
[illegible] төрт бову бар

Ар бир чоро торпосунан
чабык бара болот. Анан
абыдан сатмадан чачат.
Анан көөстүк үчүн чөп
ичине калат. Бай
адамдар тегерегине
күндүз карматат.
Кийсеге [illegible] [illegible]
калган чынында бочакман
чачалгандыгы тегирич
дейт. Учурда сорпосун-
дагы кары- торуну
тартылган емедал ордо
тоймого дейт. Аны да
көөстүк үчүн чачат.

Эшиктин сорпосундагы
чийден чачалган, сырыбы
кийме каптаган керкес
элин дейт.

Байтаков Токтобаеуа
72 жашта. Эскиче молдо.
Баласына гана окуган.

Талас обл. Будённый
районуна, Будённый сельсоветине карашту Жаңы-Арык
колхозунун мүчөсү.

Кыргыздын тараганы жөнүндө айтып берди.

Түпкү атабыз Абдулла деген
киши болгон экен. Анын
Тул, Ак уул деген эки уулу
болуптур. Ак уулдан
Адигине, Тагай дегендер
тараган. Тагайдан
Богорестон, Койкон, Кылчар,
Карачоро деген төрт болдуг

бар екен.

Богорустардоон Сохто,
~~Кызыцырдаа чедигер,~~
Катполдаа чедигер
Кызыцырдаа багыш ыдаракаш.
Сайак, Ансыкыта Каразорода
ыдараксан дебит.

Солтбо

Солтодоо бастаа, Кушку,
Мунзуге, Кылтай, ыдаралай.
Кундаш Мушуш кул, мо...
сарув ыдаралаш.
Мушуш Кундаш ыгукул
Калбайтыт Монголдоо
Кутугулай, Богоолай дегендер
ыдаралай. Саругдаан
Бостоорт, Кургунров, Кирк
ч:л, ытувай ыдаракаш.

Қырк жылдан Құлсейіт,
Құлшы, Батсув, Мачакі
дегендер тараған.
Құлсейіттен Төлешін, Құлшыдан
Бердет дегендер тараған.
Батсувдан тұқым жоқ.

Тубай

Тубайдан Мешді,
Берді, Жаначакты, Тағай-
берді дегендер тараған.
Мешдіден Жетіров,
Бердіден Боргелік,
Жаначактыдан Құдайберген,
Тағайбергенден Айтбалға
дегендер тараған.

"Жогорку жазылгандарды
Тогай молдо дегенден
үйрөнгөм"-деп Токтосун молдо
кабар берет. Жана
Жетигендин тарыхынша
дегенди Токтогазы молдодон
үйрөндүм"-деп Томанку-
лорду айткан;

Жетиген

Эшенкарак деген киши
Чимкенттеги Ташбеседе
урушта өлтүрүп, куугунчор
болуп, аялы беш баласы
качып чыккан.

Ошондон бешөвүнөн жаңы
беш терек деген эл болуп

казак ичине тентиреп
кеткен, Чала бир баласы
Сыдык деген молдо киши
экен. Бала окутуп
жүрүптүр. Тебетейи
кызыл экен, ошондуктан
кызыл бөрк атанып калыптыр.
Ал экөө тартуусу уулу
Молдогазы (экинчи аты Жусуп)
деген Көсү чечкир киши экен.
Ал Чечкир атанып сатак
болуп кеткен. Башкасы
уулу Ибрайым молдо
деген киши Кудайбергенге
кезип Кушчу дегендин
сар Кызысын алып,

чечиген аталаш, Кушкудуу
арасында калган. Андан
кийин, бирөө эки бөлүк
болгон. Кийинден кытай берди,
тагатмат болот.

Ал эмди, кытайбулгандан
чичу ~~чор~~ чор чогор чакы
элдер эл болуп кеткен.

Ошолордон чапшыбай
Кескезарал, бешка деген
уруу болгон. Чалаш Найса
деги ошолордон уруу болгон
экен. Эми, кыргыздан
карамойун деген эл уруу болсо
дешет. Алар өткен Анбыз
Нарын тарапта көп деп
угам.

Тевак деген кижи-ниң бар
уӌуғу Тагатнай деген
кижи болған. Тагатнайдаа
Бергболой, Тенгзин, Наспиуя,
Бағат, Шуркулбай, Байсейна
дегеннер тарапанан иниш-
ренин билгенин шыла,
учун. Балаа битерге
карағанда бар тон айдук
Кылгат. Башкалар Куа айда
кон чалды. Чол, ер енишдин
часыганы чакшы.
Кудайдын Кудурети, согуш
учурунда Кунда чалбай
Котку, еник, Чолда часкадан
Согуш учурында сатпалагар

болбаан а бакта ечиндиң
чагаажылар хамааты бажын.
Аргынадиң оорулакчаа шери
очуко мининг дешт.
Тодуун чобу болбаан олт
чакшы. Чакшында еле
"Чолхаа" деген чаттовдаа
келдим. Чолхаа нову
бүнерде еле. Мудогу
корунгаан аскакарда Китай
олт кок бооот. Мал
чаттовдаа келгенде
чолгаш барган коодуктуң
бир иоп ачылаат. Кыныг,
ет мугрор бооот. елдик
кобу кажыгаады, чаттаап.

Шумкар тоосу

Шумкар тоосу деген тоо
районун жогорку корунда
кара тоо болот. Нарындан
бир нече чакырым гана
жогору. Карагачтардын
аталышына караганда ошо
тоолордун эң башында
илгери убакта уяланып
балапан басчу экен.
а тоонун башына
эч ким чыгып болбойт.
ото бийик аска. Анда
кийиктер да көп болот.

элдин, а тогуз шумкар
тоону атасын Канышка
шумкар учаалгандыктан
айтасын калган
дешет. Ке: буркуттордун
атпагы Карагайда баашы,
Манас ак шумкарын
учуратып жүргөн дешет.
Манастын ар дайым
ошо тогуз башында
болучу экен ошондуктан
шумкар аталган дешет.

__Айткан:__

Чуерк Чумабаев
53 жашта сабатсыз.
Будённый районуну,
Будённый селсоветте
Пионер колхозундагы мүчөсү.

Будай сүдүк колын
чатап, болбосо өтөгүн
чогоп кетишт элек.
Ой, кан итибакта чатап.
бу терги чемиш чакша
чыкбайт. Бу работаго эгин
торушун кечки колхозчу-
-лардын говорлорунан
чазылды.

<u>Будёновый работасы боюнча</u>
<u>молдолор — экинчи дин</u>
<u>ишмердүүлөрү:</u>

1. Байкосов Токтосун
72 жашта. Будённый
сельсоветинде Жаңы-Арык
колхозунан. Экинчи үч
жыл окуган. Таласта
башка жерде окуган эмес.

2. Маткадамова Бүбүакан
60 жашта Кара-Суу
селсоветинин Жданов
колхозунан [illegible] аз окуган
(Куранкана) Куран гана окуучу
жарайт.

3. Жумабаев Ысак
50 жашта. Кара-Ой
селсоветинин Ленин колхозунан
Ташкентте окуган, [illegible]
[illegible].

4. Чокоров Сопубек
70 чамасында Кара-суу
селсоветинин Ленин
колхозунан. Ташкенттен
башка жерде окубаган.

Кудай талаадаа ары
тонугк берем. интернационалдашсоор
үчөөн, комнатаом, тракторы,
кесим, баргына, Комсомол,
агытрашол, селсовет,
а васса, аттамабил,
карнайно,

таналса, асташ курак, (кичинек)
бел курак, челек (чака)
ободо не дорбонкун – шордак,
чоосуч – (шуу)

Кулнамбек чокусу

Айтуучу Исаев Бекембай.

Ке: бировлордун айтуусуна караганда ушу чоку илгери бир ат болгон имиш. Шериктин айтуусунан оокугун калган кулундар [illegible] эмбей калчу экен. Ошондуктан Кулнамбек болуп калган экен. Кулнамбек деген сөз кулун эмбес деген сөздөн калган дешет.

Ке: бировлору айтат: Кулнамбек деген бай киши ар дайым ушакан чуруган, ошондуктан Кулнамбек аталган дешет.

Будёновский районундагы мектептердин китеп жана китеп канаалары жөнүндө маалымат

№	Мектептин адреси	Качан жылдан бери [illegible]	Китепканасы барбы	Бардык китептин жалпы саны
1.	Будёновский орто мектеби	1934	жок	95
2.	Чон-Алыш НСШ	1931	жок	жок
3.	Будёновский НСШ	1939	жок	жок
4.	Токтогул НСШ	1929	бар	3
5	Кара-Ойрок башталгыч мектеби	1929	бар	200 бардыгы латын [illegible]
6	Тоңчу-Баш башталгыч мектеби	1942	жок	жок
7	Ак-Таш башталгыч мектеби	1936	жок	жок
8	Талды-Булак НСШ	1930	бар	100
9	Кара-Суу НСШ	1920	жок	жок

10	Көк-Арал орто мектеби	1927	бар	250
11	Кожзавод НСШ	1927	жок	жок
12	Үч-Терек НСШ	1929	жок	жок
13	Жаңы-Жол баштооч мектеби	1940	жок	жок
14	Шумкар баштооч мектеби	1940	жок	жок
15	Кеңеш баштооч мектеби	1941	жок	жок
16	Кең-Сай баштооч мектеби	1941	жок	жок
17	Ак-Сай баштооч мектеби	1941	жок	жок
18	Арал НСШ	1940	бар	100

ОБЩЕСТВО СЛЕПЫХ ЛАТВ. ССР
РИЖСКОЕ
УЧЕБНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ
ПРЕДПРИЯТИЕ-ИНТЕРНАТ
АРТИКУЛ 5104 ЛАТ ЦЕНА 7 КОП.
ОСТ 81-102-76